

Autonómiák szerepe a fenntartható versenyképesség alakulásában

The role of autonomies in sustainable competitiveness

<https://doi.org/10.14232/gtk.nmgt.2023.1>

DINYA LÁSZLÓ

CSc, professzor emeritus, Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem,

dinya.laszlo@uni-mate.hu

KLAUSMANN-DINYA ANIKÓ

mestertanár, szervező, Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem,

klausmann-dinya.aniko@uni-mate.hu

Absztrakt

Különféle (egyéni – szervezeti – települési – térségi – makro és nemzetközi) szintű fenntarthatósági projektjeink kapcsán szerzett hazai és nemzetközi tapasztalataink alapján meggyőződünk arról, hogy az autonómia kérdése szorosan összekapcsolódik a mára prioritássá vált fenntartható (újabbán már: okos) versenyképesség megvalósításával (Dinya – Klausmann-Dinya, 2020). A fenntartható versenyképesség a gazdasági – társadalmi – technikai fejlődés komplex kihívásaira adott, és a lokális feltételekkel összhangban levő válaszokat jelenti. Ennek során a gazdasági tőkén messze túllépve a társadalmi tőke, a humántőke, a természeti tőke, és a kormányzás színvonalának komplex szerepét is hangsúlyosan figyelembe kell venni. Ezek alakulásában pedig egyre fontosabb szerepet játszik a különféle formájú és szintű autonómiák egymást átfedő, egymásra épülő, bonyolult rendszere. Az egyéni és kollektív autonómiák egyidejű erősítése (fejlesztése, összehangolása) ugyanis elengedhetetlen, ehhez pedig megfelelő, intenzív társadalmi marketing szükséges. Ehhez adott helyen és időpontban kiindulópontként szolgál a meglevő döntési és cselekvési autonómiák helyzetének korrekt diagnózisa, amelyhez jól használhatóknak tűnnek a nemzetközi összehasonlításokra alkalmas, átfogó adatbázisok (értékrend, versenyképesség, autonómiák, stb...). Ebből kiindulva célkitűzésünk az volt, hogy nemzetközi adatbázisokra alapuló többváltozós statisztikai elemzések alkalmazásával feltárjuk a fenntartható versenyképesség és az egyéni, illetve kollektív autonómia összetevőinek szignifikáns kapcsolatát. Ezt követően pedig elemeztük az autonómia helyzetét Magyarországon, és hazánk pozícióját az EU-27 mezőnyében.

Kulcsszavak: autonómiák, okos versenyképesség, társadalmi marketing

Abstract

Based on our domestic and international experience gained in connection with our sustainability projects at various (individual – organizational – local – regional – macro and international) levels, we are convinced that the issue of autonomy is closely connected with the implementation of sustainable (smart) competitiveness, which has now become a priority (Dinya – Klausmann-Dinya, 2020). Smart competitiveness means responses to the complex challenges of economic-social-technical development and in accordance with local conditions. In doing so, far beyond economic capital, the role of social capital, human capital, natural capital, and the level of governance must also be taken into account. And the complex system of different forms and levels of autonomies, overlapping, building on each other, plays an increasingly important role in their development. The simultaneous strengthening (development, coordination) of individual and collective autonomies is essential, and this requires appropriate, intensive and complex social marketing. For this, the correct diagnosis of the situation of the existing decision and action autonomies at a given place and time serves as a starting point. For which comprehensive databases suitable for international comparisons

(values, competitiveness, autonomies, etc.). That's why our objective was to reveal the significant relationship between the elements of individual and collective autonomy and the sustainable competitiveness using multivariate statistical analysis based on international databases. After that, we analyzed the situation of Hungary among the EU-27 member states.

Keywords: autonomies, smart competitiveness, social marketing

1. Bevezetés

A versenyképesség fogalma a 21. században jóval sokszínűbb és átfogóbb, mint évtizedekkel korábban volt. Kutatások igazolták, hogy a különböző szintű (globális, makro-, mezo-, mikro-sőt egyéni szintű) versenyképességeket egységes rendszerben célszerű értelmezni, és fejleszteni. Leegyszerűsítve: versenyképes (tudás)gazdaság a jövőben nem létezhet versenyképes (tudás)társadalom, és környezeti fenntarthatóság nélkül. Megjelent az igény (elvárás) az okos versenyképességet megalapozó okos fejlődésre (smart development) (Adamik – Sikora-Fernandez, 2021).

Emiatt már a „versenyképesség” valójában azt jelenti, hogy melyik szereplő (entitás) milyen gyorsan, hatékonyan és kreatív módon képes megtalálni a paradigmaváltást a klasszikus verseny helyett az okos fejlődésre fókuszálva. Ennek kiváló példája az EU-finanszírozású JASPER-projekt, amely az okos fejlődés fontos elemeit integrálja projektek sokasága kapcsán (EC – EIB, 2023):

- kiváló oktatás megvalósítása a tudás és a technológiák legjobb kihasználása érdekében
- intenzív kutatástámogatás az innovációk előmozdítása érdekében
- tudományos és technológiai parkok, nyitott innovációs infrastruktúrák kiépítése új iparágak támogatására, és a versenyképesség előmozdítására
- adatplatformok fejlesztése olyan e-szolgáltatások támogatására, mint az e-egészségügy, az e-kormányzat és az e-beszerzés
- szélessávú hálózatok korszerűsítése és bővítése, sebesség növelése és a vidéki területek elérése
- településrehabilitációs programok meghatározása és végrehajtása (okos városok) az élet minden dimenziójának integrálásával (fenntartható mobilitás, gazdasági vonzerő, szociális lakhatás, egészségügyi és oktatási infrastruktúra, parkok, sportlétesítmények, kulturális élet)
- az egészségügyi intézmények korszerűsítése és bővítése, az egészségügyi ellátás magas színvonalának előmozdítása és a lefedettség kiterjesztése

Mint később látni fogjuk, talán nem véletlen, hogy éppen ezek hazánkban jelenleg a legnagyobb kihívásaink. A program 2005-ben indult, és a keretében mindmáig 27 (nemcsak EU-tag!) európai országban, közel 300 milliárd euró támogatás felhasználásával több, mint 2200 helyszínen (országos, regionális és települési szinteken) valósultak meg okos fejlesztések.

Ezek tapasztalatainak időnkénti értékelése során egyértelművé vált, hogy csak ott lehetnek sikeresek a projektek, ahol a helyi kezdeményezések és helyi megvalósítás játssza a főszerepet. Ez pedig direkt módon feltételezi a különféle szintű, egymást kiegészítő autonómiák megfelelő színvonalát. Ennek ismeretében határoztuk el, hogy futó projektjeink érdekében mi is készítünk egy diagnózist arról, milyen helyzet ezen a téren Magyarországon?

Ugyanakkor ismerjük a szakértői véleményeket, melyek szerint a nagy ráfordításokkal létrehozott nemzetközi adatbázisokban rejlő gazdag információtartalom jelentős része kihasználatlan (UIA, 2021). Ezért döntöttünk úgy, hogy statisztikai elemzéseinkben a meglevő,

egymástól független nemzetközi adatbázisokat kombinálva azokból vizsgálati céljainkhoz illeszkedve merítünk, és így keresünk eddig még feltáratlan összefüggéseket.

2. Szakirodalmi áttekintés és módszertan

Különbféle szintű fejlesztési feladatok megoldásakor kezdő lépésként szükségszerűen felvetődik az érintettek döntési és cselekvési mozgásterének tisztázása: van-e, és mekkora az autonómiájuk (szabadságuk) a racionális döntések (választások) meghozatalában, illetve azok megvalósításában? Vagy fordítva: milyen mértékű és típusú korlátok szűkítik le ezt a mozgásteret, gátolják őket ebben? Konkrét projektek (szituációk, problémák) esetén ez nem pusztán elméleti, hanem kifejezetten gyakorlati kérdés. Amelyre elméletileg is megalapozott, és a gyakorlatban jól használható válaszokat kell adnia a közreműködő szakértőknek.

A közvéleményben (pláne a politikai közbeszédben) az autonómia, a szuverenitás, a függetlenség és még számos kifejezés rokon fogalmakként jelennek meg, jóllehet eltérő jelentéssel bírnak.

Az *autonómia* egy csoport vagy egyén meghatározott mértékű szabadságát és önrendelkezését jelenti. Ez azt jelenti, hogy csak külső (és belső!) tényezők által meghatározott korlátok között rendelkeznek önálló döntéshozatali és cselekvési jogkörrel. Például a helyi önkormányzatok autonómiával rendelkezhetnek saját joghatóságukon belül a helyi ügyekkel kapcsolatos döntések meghozatalánál, de továbbra is a magasabb szintű kormányzat törvényei és rendeletei hatálya alá tartoznak (Moraes – Wigell, 2022).

A *szuverenitás* fogalma ugyanakkor egy politikai entitás kapcsán (például egy nemzetállam esetében) az azt irányító hatalom önállóságát jelenti. Vagyis egy kormánynak joga van a külső szereplők beavatkozása nélküli működésre, és ellenőrzést gyakorolni saját területe, polgárai és erőforrásai felett. A szuverenitás lehet abszolút, ahol egy kormány teljes ellenőrzéssel és felhatalmazással rendelkezik, vagy viszonylagos, ha a kormány megosztja a hatalmat más entitásokkal (Bihari, 2014). Mindezt nemzetközi egyezmények és jogszabályok definiálják.

A *függetlenség* azt az állapotot jelenti, amikor semmilyen módon nem függünk külső entitástól, vagy nem vagyunk alávetve annak. Utalhat például politikai függetlenségre, ahol egy nemzetállam önállóan rendelkezik, és nincs kitéve külső ellenőrzésnek. Vagy személyes függetlenségre, ahol az egyén szabadon hozhat döntéseket, és élheti életét anélkül, hogy másoktól függene (Kántor, 2014).

Összefoglalva tehát az *autonómia* adott korlátok közötti önrendelkezést, a *szuverenitás* egy politikai entitáson belüli legfelsőbb hatalmat jelenti, a *függetlenség* pedig azt, hogy egy adott szereplő nincs alávetve egy másik entitásnak.

Tehát a függetlenséget és a szuverenitást nem tekintjük az autonómia szinonimájának: az autonómiának vannak külső és belső korlátai, a függetlenség viszont korlátok nélküliséget jelent. A következőkben kifejezetten az autonómiával foglalkozunk, amelynek fő fajtáit az 1. ábra szerint különböztetjük meg. Az eredeti osztályozást saját tapasztalataink nyomán jelentősen kiegészítettük a következőkkel:

- A gyakorlatban az autonómia négy formája (egyéni és kollektív, illetve stratégiai és taktikai) egymással *részbeni átfedéssel* jelenik meg, és a valós mozgástér a négy halmaz (négyféle mozgástér) ennek a függvénye.
- A mozgásterek *külső és belső korlátai* határozzák meg mind a négy mozgástér valós méretét az egyéni és a kollektív autonómiánál egyaránt. Emiatt előfordulhat, hogy valamelyik lehet üres halmaz is („zéró autonómia”).
- A *korlátok* pedig lehetnek *formálisak* (jogszabályi) és *informálisak* (értékrend, tájékozottság). A társadalomban és gazdaságban a kétféle korlát együtt jelenik meg és

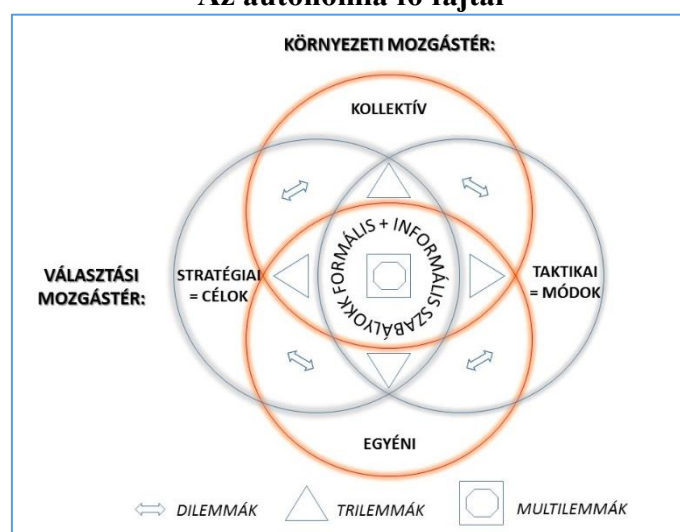
együtt érvényesül, összefüggésben azzal is, hogy döntéseinkben mindig keveredik a ráció és az emóció.

- A mozgástér alternatív lehetőségek közötti választást jelent, ahol a *dilemmák* két különböző formájú autonómia közti ütközés feloldását igénylik a szereplőktől, három különböző mozgástér ütközése esetén ezt *trilemmának*, valamennyi mozgástér összehangolását (azaz a való életben jelentkező feladatot) pedig *multilemmának* nevezzük. A feloldásuk (jobb helyeken) kompromisszumokkal történik, nem valamelyik „kinullázásával”.

A továbbiakban a fentiek figyelembevételével elemezzük az egyéni, illetve a helyi szinten szükséges autonómiák helyzetét Magyarországon nemzetközi összevetésben.

1. ábra

Az autonómia fő fajtái



Forrás: saját szerkesztés (Moraes – Wigell, 2022) nyomán

3. Eredmények

3.1. Egyéni autonómia és fenntartható versenyképesség

Fejlesztési projektjeink során rendszerint szembesülünk azzal, hogy az érdekeltek alapvetően a pénzforrásokra koncentrálnak, mint szinte kizárólagos fontosságú tényezőre. Mennyi pénzre (támogatásra) lesz szükség egy koncepció megvalósításához, azt milyen forrásokból lehetséges biztosítani, és a projekt eredménye milyen gyorsan, mennyi pénzt (vagy megtakarítást) hozhat? Egy idő után („nulladik lépésként”) szükségesnek láttuk, hogy az érdekeltek (a projekt „team” résztvevői) mielőbb átessenek egyfajta szocializáción, ha úgy tetszik a külső és belső korlátok tudatosításán. Például fogadják el a humán (tudás)tőke, társadalmi tőke (együttműködés) és még néhány prioritás (például a többszintű autonómia) fontosságát. Amelyek jóval túlmutatnak a pénztőkén. Feltételeztük, hogy ezeknek a hiátusoknak a háttérében ott lappang az egyéni és a kollektív szocializáció eredményeként kialakuló értékrend is, amit nemzetközi adatbázison alapuló többváltozós statisztikai elemzések révén igazoltunk is. Ebből kiemeltük most az egyéni szintű autonómiával kapcsolatos néhány eredményt.

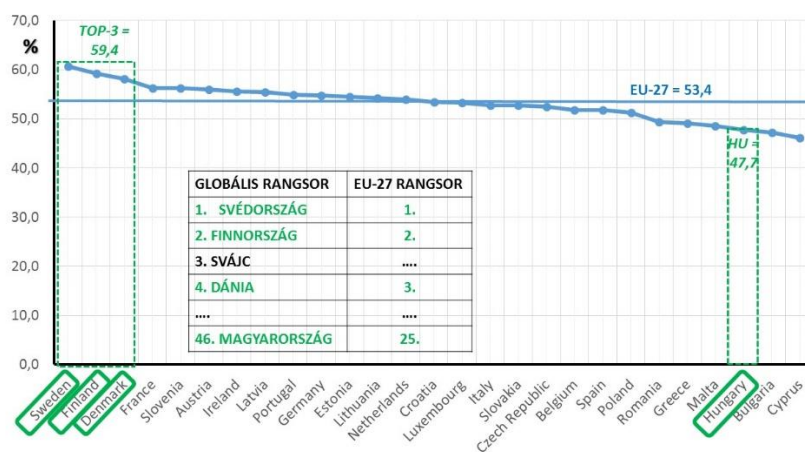
A nemzeti kultúrák összehasonlító vizsgálatának klasszikusa, Geert Hofstede is lényegében az individuális értékrendekből kiindulva jutott el a szervezeti, illetve nemzeti kultúrák tipizálásáig, és végül a globális értékrendi térképek kidolgozásáig (Hofstede, 2022). Eredetileg azokra a menedzsment kihívásokra kereste a válaszokat, amelyekkel a

multikulturális cégek vezetői szembesültek a napi működtetés során (crosscultural management). Ma már mintegy 140 országban háromévente, reprezentatív kérdőíves mintavétellel végzik el a felmérést. Ettől teljesen függetlenül (párhuzamosan) 2012-től elkezdődött az országok fenntartható versenyképességének (Global Sustainable Competitiveness Index – GSCI, SolAbility 2022), valamint országonként a helyi (lokális) autonómiák vizsgálata (Local Autonomy Index – LAI, Ladner et al., 2021) is. Éppen azért, mert ez a három adatbázis egymástól függetlenül létezik, mostani kutatásunkban létrehoztunk ezekből egy kombinált adatbázist, kiemelve az EU-27 tagországának jellemzőit. Mert a tudásgazdaságban és tudástársadalomban az entitások versenyképességét befolyásoló fontos tényezőjének feltételeztük a társadalmi értékrend, ezen belül pedig a különböző szintű autonómiák támogató, vagy akadályozó szerepét. Amelynek lényege tehát, hogy az egyéni szintű értékrendek (kultúrák) összessége reprezentál egy kollektív értékrendet, az pedig szoros kapcsolatban van egy adott közösség versenyképességével.

Megvizsgáltuk, hogy Magyarország a fenntartható versenyképesség alapján milyen pozícióban van saját közösségünkön, az EU-n belül (2. ábra).

2. ábra

Az EU 27 tagországának versenyképességi pozíciója (a GSCI-2022 alapján)



Forrás: saját szerkesztés (SolAbility, 2022) nyomán

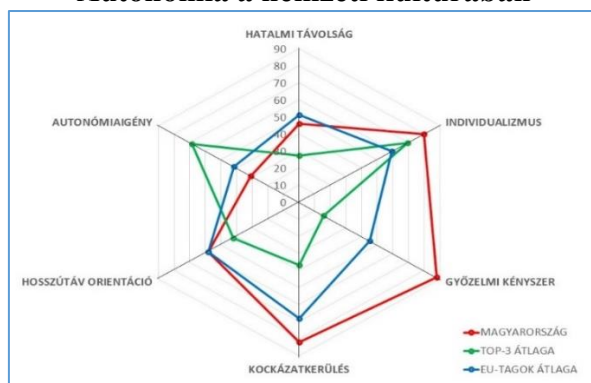
Mint látható, az EU-27 tagországának mezőnyében elfoglalt 25. helyünk nem ad okot a dicsekvésre. Első megközelítésben azt elemezzük ezúttal, hogy a nemzeti kultúrát definiáló, és a Hofstede-team által meghatározott alapvető fontosságú hat érték (0...100 pont közötti) skáláján milyen pozíciót foglal el Magyarország az EU többi tagországának adataiból számolt EU-átlaghoz képest. Ezen belül pedig azt is vizsgáljuk, hogy az EU három legversenyképesebb országának (a TOP-3: Svédország, Finnország, Dánia GSCI-mutatói) átlagához képest hol állunk mi? (3. ábra).

Ennek értelmezéséhez rövid magyarázatot szükséges hozzáfűzni mind a hat alapértékhez, meg ahhoz is, mit értünk fenntartható versenyképesség alatt:

- „*Hatalmi távolság*”: magasabb pontérték esetén az adott társadalom inkább elfogadja az egyenlőtlenségeket (lojális), alacsonyabb értéknél inkább egyenlőségpárti.
- „*Individualizmus*”: ahol ez a pontszám magas, önző (énközpontú) a társadalom, míg az alacsonyabb pontérték a kollektivisták (mi-központú) társadalom jellemzője.
- „*Győzelmi kényszer*”: ahol magasabb ennek értéke, az a társadalom versengésre szocializált. Ennek problémája, hogy a „győztes/vesztes” („macsó”) hozzáállás eredménye egyre bonyolultabb világunkban könnyen a „vesztes/vesztes” kimenet lehet.

- „*Kockázatkerülés*”: azok a társadalmak, ahol ennek magasabb az értéke, ott jobban tartanak a változásoktól. Sajnálatos módon az innovációktól is, mert kockázatokkal jár.
- „*Hosszútáv orientáció*”: ahol ennek pontszáma alacsonyabb, az a társadalom kevésbé jövőorientált, inkább a hagyományos értékekre fókuszál.
- „*Autonómiaigény*”: a problémák autonóm megoldásának fontossága. Ahol ez alacsonyabb mértékű, ott a paternalizmust (a felülről várt megoldásokat) inkább preferálják.

3. ábra
Autonómia a nemzeti kultúrában



Forrás: saját szerkesztés (Hofstede, 2022) adatai alapján

Fenntartható versenyképesség (pontosabban: Globális Fenntartható Versenyképességi Index, GSCI) alatt pedig azt értjük, hogy (188 egyedi mutató, és az ezekből kialakított 6 pillér összképe alapján) mekkora egy ország gazdasági, társadalmi és környezeti követelményeket egyaránt kielégítő versenyképességi potenciálja (SolAbility, 2022). Ez az értékelés 2012 óta minden évben elkészül, és 135 országot ölel fel. A gazdasági tőke (GDP és számos más gazdasági mutató) mellett a kormányzás színvonalát, a humán, a természeti, társadalmi tőkét és a forráshasznosítás színvonalát jellemző mutatók is fontos szerepet játszanak benne. Lényegében egybeesik a fenntartható versenyképességgel.

Feltűnő, hogy Magyarország értékrendi profilja mennyire eltér például a legversenyképesebb -3 tagország átlagának profiljától. Hogy megtudjuk, a társadalmi értékrend egyes alapértékei és a fenntartható versenyképesség mennyire szorosan függenek össze, azt többváltozós statisztikai elemzés (faktoranalízis) segítségével vizsgáltuk meg (1. táblázat).

1. táblázat

A társadalmi értékrend hat alapértéke és a versenyképesség (GSCI-2022) összefüggése az EU 27 tagországában

MUTATÓK	FŐ FAKTOROK	
	F1	F2
Hatalmi távolság	-,798	-,020
Individualitás	,692	,535
Győzelmi kényszer	-,176	,550
Kockázatkerülés	-,737	-,079
Hosszútáv prioritása	-,197	,779
Autonómiaigény	,846	-,252
VERSENYKÉPESSÉG	,931	,040
INFORMÁCIÓ (%)	59,5	12,8

Forrás: saját szerkesztés

A 27 EU-tagországnak ezen a 6+1 alapvető jellemzőjét (értékrendi és fenntartható versenyképességi mutatóját) kombináló adatbázisán (az SPSS-24 program segítségével) elvégezve a faktoranalízist képet kaptunk arról, hogy a vizsgált mutatók hány egymással szignifikánsan összefüggő csoportba (független faktorokba) tartoznak. Az azonos faktorba kerülők egymással szinkronban változnak. Az 1. táblázatban a faktorsúlyok nagysága jelzi, hogy mely mutatók melyik faktorhoz kapcsolódnak szignifikánsan, és melyeknél elhanyagolható ez a kapcsolat az adott faktorhoz. A két mutatócsoport (faktor) együtt tömöríti a mutatórendszer információtartalmának kb. 73%-át, az első faktor (főfaktor, amely számunka releváns) kb. 60%-át. Ez elegendő megalapozott következtetések levonásához. Tehát a fenntartható versenyképesség és a hat alapértékből négy (hatalmi távolság, individualitás, kockázatkerülés, autonómiaigény) egyazon faktorba (F1) került, azaz szignifikánsan együtt változnak. Az idetartozó versenyképességnél és a négy alapérték közül kettőnél pozitív a korreláció (faktorsúly) előjele, vagyis nagyobb autonómiaigény meg individualitás szignifikánsan nagyobb versenyképességgel párosul. Az ehhez a faktorhoz tartozó másik két alapérték szignifikáns korrelációja (faktorsúlya) viszont negatív előjelű, tehát minél kisebb a hatalmi távolság (lojalitás) és a kockázatkerülés, annál nagyobb az ország versenyképessége. Érdekes módon két alapértéknek (győzelmi kényszer, illetve hosszútáv prioritása) viszont nincs kapcsolata a fenntartható versenyképességgel (csak egymással), attól függetlenül változnak. Ez a két mutató semleges az országok fenntartható versenyképessége szempontjából, célszerű tehát az első faktorba került mutatókra koncentrálni. Magyarán:

- Láthatóan minél magasabb egy társadalomban az autonómiaigény, és az individualizmus, illetve minél alacsonyabb a hatalmi távolság (lojalitás), és a kockázatkerülés, annál magasabb szintű a fenntartható versenyképesség. Ez utóbbiaknál a faktorsúly előjele negatív, ezért fordított irányú az összefüggés a versenyképességgel.
- De ebből az is következik, hogy „normál esetben” (azaz statisztikailag) amelyik országban nagyobb az individualizmus, ott az autonómiaigény is nagyobb. Kivéve Magyarországot, vagyis hazánk rendhagyó eset: extrém nagy individualizmusunk átlagnál jóval gyengébb autonómiaigénnyel (vagy másként: jóval nagyobb paternalizmussal) párosul. Ennek az okát későbbi kutatással kívánjuk vizsgálni.
- A versenyképességi mutató (GSCI) értékei: Magyarország = 47,7, a TOP-3 országé = 59,4, az EU-átlag = 53,4. Tegyük hozzá, Magyarország ezzel az értékkel a 27 EU-tag mezőnyében az utolsó három között van, a 25. helyen (picivel Bulgária és Ciprus előtt).

Nyilvánvaló a következtetés: ha Magyarország a fenntartható versenyképesség terén a jelenleginél jóval erősebb szeretne lenni, akkor jelentős tartalékai vannak a társadalmi értékrend formálásában. Elsősorban a gyenge autonómiaigény „felturbózése” (másként: a túl erős paternalizmus radikális csökkentése), a kockázatokkal (változásokkal) történő minél gyorsabb „megbarátkozás”, az egyenlőtlenség elfogadása elleni sokkal erősebb harc (például a jogállamiság jelentős erősítése) terén. Ehhez pedig mobilizálni kell(ene) az egyéneket, ami tipikusan nem a kormányzat, hanem a jelenleginél jóval erősebb helyi, illetve országos civil szervezetek feladata lehetne. A kormányzat egyféleképpen viszont jelentősen segítheti ezt: katalizálja, és nem akadályozza.

3.2. A fenntartható versenyképesség pilléreinek helyzete az EU-ban

Mint láttuk egy ország fenntartható (okos) versenyképessége összességében szorosan összefügg a társadalmi értékrend több fontos alapértékével. De fontos azt is látni, hogyan alakul a versenyképesség hat fő pillére az egyes országokban (4. ábra). Versenyképes térségekhez pedig

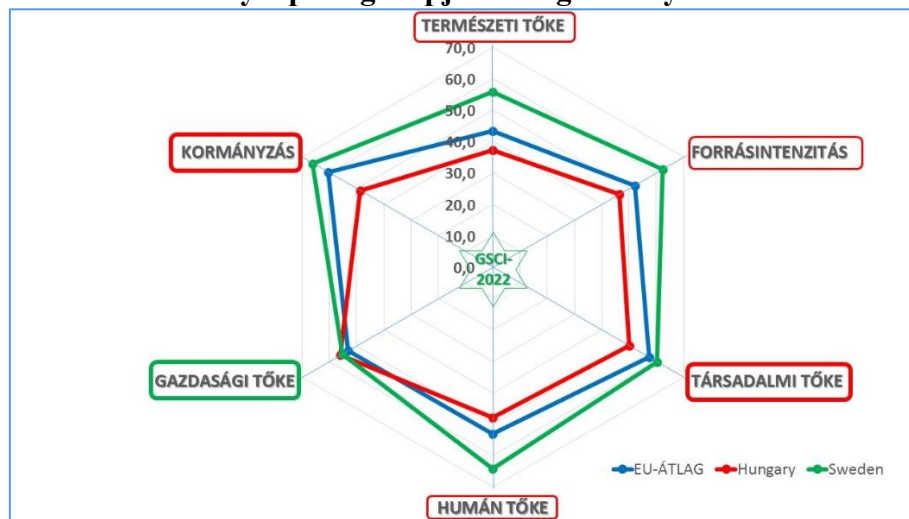
minden egyes helyszínen (és országosan is) a helyi feltételektől függő optimális tőkeösszetételre van szükség. Ezen belül helyi és országos szinten egyaránt négy alapvető fontosságú tőke: a gazdasági, a humán, a társadalmi és értelemszerűen a természeti tőke szükséges. Ehhez még két fontos pillér kapcsolódik: a kormányzás színvonala, és a rendelkezésre álló tőkék hatékony kihasználása (forrásintenzitás). A globális fenntartható versenyképesség 2022 évi mutatójának (GSCI-2022) ezt a hat dimenzióját, és azok színvonalát az EU mezőnyében országokként részletesen is megvizsgáltuk. A 4. ábrán látható, hogy a legversenyképesebb Svédország, az EU-átlag és Magyarország (mint egyike az EU-ban legkevésbé versenyképeseknek) milyen képet mutatnak. Nem meglepő módon mindössze a gazdasági tőke tekintetében vagyunk a Top-3 ország között. Erre magyarázatul szolgálhat hosszú ideje követett gazdaságpolitikánk, amely gyakorlatilag kifejezetten a külföldi tőke bevonására (és nem az okos versenyképességre) fókuszál. Viszont a többi pillér vonatkozásában messze vagyunk az élenjáró országtól, és elmaradunk az EU-átlagtól is. Különösen szembetűnő a kormányzati teljesítmény és a társadalmi tőke terén a lemaradásunk. Tegyük hozzá ez a hat versenyképességi dimenzió egyenként is komplex mutató: összesen 188 egyedi indikátor tartozik hozzájuk.

Tartalmilag a dimenziók a következőt jelentik (példaként említve a fontosabb mutatókat):

- *Természeti tőke*: agrárium, biodiverzitás, erőforrásokkal ellátottság, szennyezettség
- *Forráshatékonyság*: energia-, víz- és nyersanyagfelhasználás GDP-arányosan
- *Humántőke*: oktatás-képzés, kutatás-fejlesztés-innováció, high-tech vállalkozások
- *Társadalmi tőke*: egészségügy, polarizáció- esélyegyenlőség, közbiztonság, autonómia, elégedettség
- *Gazdasági tőke*: gazdasági mutatók, pénzpiacok, versenygazdaság, üzleti környezet
- *Kormányzati színvonal*: infrastruktúra, korrupció, pénzügyi stabilitás, közszolgáltatások, jogbiztonság

4. ábra

Az okos versenyképesség alapjául szolgáló tényezők színvonala



Forrás: saját szerkesztés

A természeti tőke (természeti erőforrások) alapvetően földrajzi adottság függvénye, amin változtatni nincs mód. Ellenben a forrásintenzitás gyenge hazai színvonalán már lehetséges (lenne), akár csak a humán tőke és a társadalmi tőke színvonalán is – ezek mindegyike kifejezetten gyenge pontunk az EU-átlaghoz, illetve a legversenyképesebb országhoz

viszonyítva. Ami pedig különösen feltűnő: a kormányzás gyenge teljesítménye. Ennek összetevői a felsorolásban pontosan láthatók.

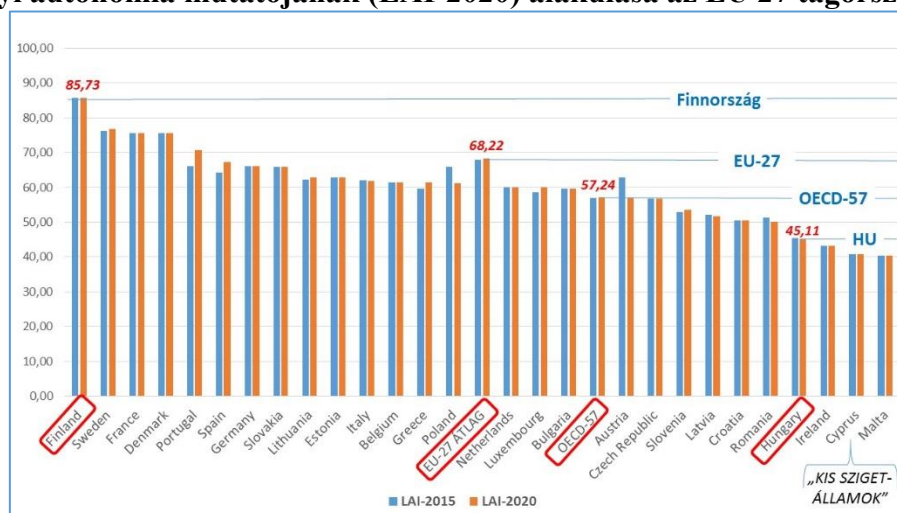
3.3. Kollektív autonómia – helyi közösségek

És itt már át is térünk az egyéni szintről a helyi szintű kollektív autonómiák nagy kérdéseire. Az eddigiekből kitűnt, hogy a helyi autonómiák egyik fontos pillére az ott élők egyéni (társadalmi) értékrendje (ezen belül az autonómiaigénye is). Hogyan várhatnánk autonóm helyi közösségeket olyan egyénekkkel, akiknek erre nincs igénye? Helyi közösségeket csak alulról lehet létrehozni – feltéve, ha van rá igény.

Elemzésünk kiindulópontjául ezúttal az EU által végzett felmérések adatbázisa és terminológiája szolgált, amelyekben 57 OECD-tagország bevonásával feldolgozták a helyi autonómia alakulását 1990-2020 között (Ladner et al., 2021). Fontos ebben a megközelítésben, hogy a helyi autonómia nemcsak jogi, hanem számos más típusú autonómia függvénye, amint azt a 3. ábrán összefoglaltuk, hozzáfűzve azok rövid definícióját is. De először nézzük az adatbázisokból általunk kiemelt EU-tagországok rangsorolását. Összesen 40 mutató (és 0...100 közötti skálán) jellemi az egyes részterületeket, és az átfogó értékelés alapját a helyi autonómia komplex mutatója (Local Autonomy Index, LAI) képezi. Ennek alapján rangsoroltuk mi is az EU-tagországokat (5. ábra). Mint látható, az élen kimagaslik Finnország (85,7%), a 27 EU-tagország átlagos színvonala 68,2, az 57 OECD-tagországa 57,2, Magyarországa pedig 45,1%. Ezzel a nem túl előkelő 24. helyen vagyunk a rangsorban, mögöttünk csak a kis területű „szigetországok” találhatók, ahol a területi önkormányzati autonómia szerepe ennek megfelelően nem súlyponti kérdés.

5. ábra

A helyi autonómia mutatójának (LAI-2020) alakulása az EU 27 tagországában



Forrás: saját szerkesztés (Ladner et al., 2021) nyomán

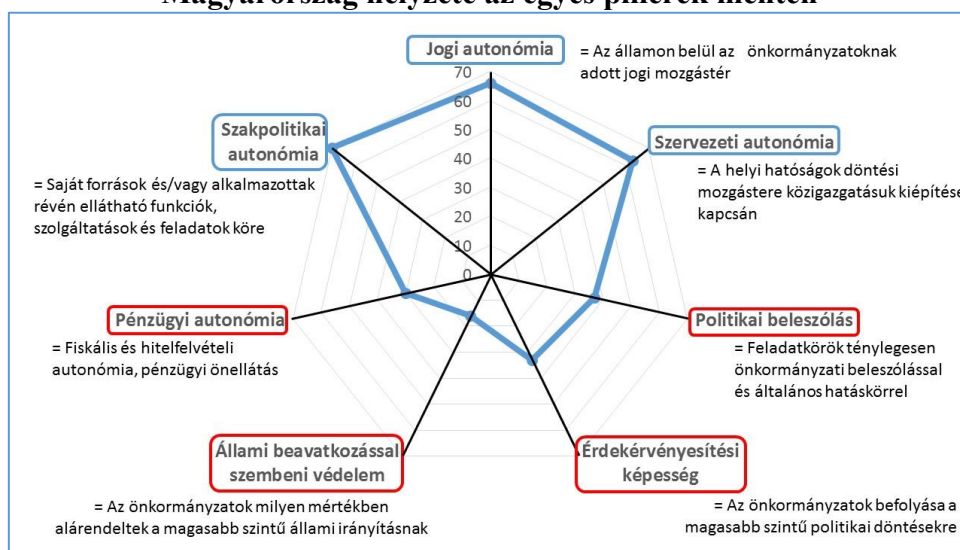
Ha kérdésként felmerül, hogy vajon minek „köszönhető” ez a helyezésünk, arra választ kapunk amennyiben megnézzük annak összetevőit, a helyi autonómia úgynevezett pilléreit (6. ábra). A jogi, szakpolitikai és szervezeti autonómia elvileg megfelelő szintűek, de mindez csak „papíron” mutat szépen, ha nem párosul ugyancsak magas szintű pénzügyi, érdekérvényesítési és politikai autonómiákkal.

Márpedig e téren a gyengeségeink szembetűnőek, nem is beszélve az állami beavatkozással szembeni védelemről, amely a leggyengébb, gyakorlatilag nem létezik. Mindezek ismeretében nem tekinthető véletlennek (pláne nem módszertani hibának), ha

Magyarország a helyi autonómia tekintetében az EU-mezőny vége felé található (főleg ha kivesszük a képből a kisméretű, speciális helyzetű szigetországokat is). Ezt megerősíti más kiindulópontból ugyanerre jutva a hazai szakirodalom is (Kiss, 2022).

A helyi autonómia színvonalának és korlátainak elemzése önmagában is fontos kérdés, de különösen izgalmassá teszi, ha az egyéni autonómia (értékrend) és a versenyképesség kapcsolatához hasonlóan megvizsgáljuk a helyi kollektív autonómia és a versenyképesség összefüggését (6. ábra). Közhelynek számít, de versenyképes helyi közösségek (kistérségek) nélkül lehet ugyan versenyképes országról vizionálni, csak értelmetlen.

6. ábra
A helyi autonómia pillérei, azok rövid definíciója, és Magyarország helyzete az egyes pillérek mentén



Forrás: saját szerkesztés (Ladner et al., 2021) nyomán

4. Következtetések és javaslatok

Hazánkban jelenleg még főként a klasszikus, és nem a fenntartható („okos”) versenyképességen van a hangsúly (legalábbis a gazdaságpolitikában egyértelműen). Nem véletlenül vagyunk a GSCI-mutatónk alapján az utolsó három között az EU-ban. Miután kimutattuk, *hogy társadalmi értékrendünk az egyéni autonómiák terén nem kifejezetten támogatja a fenntartható versenyképességre irányuló törekvéseket*, tág tere nyílik olyan társadalmi marketing programoknak, amelyek társadalmi értékrendünk formálását megcélozhatnak, hogy ezt a diszharmóniát csökkentsük. Alapvető szükség lenne például az egyéni és a kollektív autonómiák szintjének radikális fejlesztésére, mert a fenntartható versenyképesség e nélkül csak vágyálom maradhat. Ilyen célú programok indítása helyi – szervezeti - térségi és országos szinten is elengedhetetlen lenne.

Mivel az egyéni autonómiák színvonalától nem független a kollektív autonómiák (jelen esetben a helyi autonómiák) színvonala, nem véletlen az sem, hogy hazánkban e téren is az utolsók között vagyunk az EU-mezőnyben. *A jogi, szakpolitikai és szervezeti autonómia elvileg megfelelő szintűek*, de mindez csak „papíron” mutat szépen, ha *nem párosul helyi közösségek ugyancsak magas szintű pénzügyi, érdekvérvényesítési és politikai autonómiáival*. Márpedig e téren a gyengeségeink szembetűnők. Nem is beszélve az *állami beavatkozással szembeni védelemről*, amely a leggyengébb ebben a mezőnyben, gyakorlatilag nem létezik. A fenntartható versenyképességet leginkább visszahúzza a gyenge kormányzati teljesítmény és társadalmi tőke (azaz a kollektív helyi autonómia). Amíg az egyéni autonómiák iránti igény

alacsony színvonalú, addig ezen a téren fejlődés nem is várható. Tehát az ezt formáló *intenzív társadalmi marketing* másik fontos feladata kell legyen mindennek a tudatosítása minden (egyéni, helyi és országos) szinten párhuzamosan.

Irodalomjegyzék

- Adamik, A. – Sikora-Fernandez, D. (2021): Smart Organizations as a Source of Competitiveness and Sustainable Development in the Age of Industry 4.0: Integration of Micro and Macro Perspective. *Energies* 2021, 14, 1572. <https://doi.org/10.3390/en1406>
- Bihari M. (2014): A modern szuverenitás elméleti alapjai. MTA Law Working Papers 2014/51, ISSN 2064-4515. 1-17.
- Dinya L. – Klausmann-Dinya A. (2020): A fenntarthatósághoz vezető út társadalmi innovációkkal van kikövezve. In: Garaczi I. (szerk.): Az életminőség-fejlesztés interdiszciplináris dimenziói. Magyarságtudományi kutatások VI. Veszprémi Humán Tudományokért Alapítvány. ISSN 2062-1124, ISBN 978-615-5360-17-6. 93-115, <https://doi.org/10.2062/mtk.2020.6.9>.
- European Commission – European Investment Bank (2023): Joint Assistance to Support Projects in European Regions – JASPER. <https://jaspers.eib.org/expertise/sector/smart-development>, letöltve: 2023.03.11.
- Hofstede, G. (2022): Country comparison tool. In: <https://www.hofstede-insights.com/country-comparison-tool>, letöltve: 2023.01.12.
- Kántor Z. (ed.) (2014): Autonomies in Europe. Solutions and Challenges – L'Harmattan. Budapest.
- Kiss A. (2022): Nem beszélhetünk autonóm önkormányzatokról, amíg a központi kormányzattól függenek. <https://merce.hu/2022/01/29/az-autonomiak-megerosítése-az-onkormanyzatok/>. letöltve: 2023.02.02.
- Ladner, A. – Keuffer, N. – Bastianen, A. (2021): Self-rule index for local authorities in the EU, Council of Europe and OECD countries 1990-2020. European Commission - Directorate-General for Regional and Urban Policy. Brussels.
- Moraes, H. C. – Wigell, M. (2022): Balancing Dependence: The Quest for Autonomy and the Rise of Corporate Geoeconomics. In: Babić, M. –Dixon, A. D. – Liu, I. T. (eds.): The Political Economy of Geoeconomics: Europe in a Changing World. International Political Economy Series. 29-55, https://doi.org/10.1007/978-3-031-01968-5_2.
- SolAbility (2022): The Global Sustainable Competitiveness Index Report. SolAbility. Published under Creative Commons Attribution – NonCommercialShareAlike 4.0 International License. 11th edition.
- Union of International Associations (2021): The Encyclopedia of World Problems - Human Potential – Underutilization of Resources. UIA, Brussels, <http://encyclopedia.uia.org/en/problem/138704>. letöltve: 2023.07.11.